

Revista

Regió7

DIRECTOR: MARC MARCÉ I CASAPONSA.
EMPRESA EDITORA: EDICIONS INTERCOMARCALS SA.Fauna de la
Catalunya
central

El milà negre 13

Entrevista Jordi Herralde
«Un món sense llibreries
seria hostil i insípid» 6

Entrevista Elsa Punset
«La supervivència física ha passat,
ara cal viure emocionalment» 7

Viatges
Llac Lemán
La riba dolça 14

UN GRUP DE CATALANS
AL FRONT DE VERDUN
EL 1917. AMB BARRETINA
I MOCADOR A LA MÀ,
JOAN SOLÉ I PLA

Una Gran Guerra gens llunyana

LA INSÒLITA AVENTURA DE NOU BAGENCs A LA PRIMERA GUERRA MUNDIAL

ARXIU FAMILIA SOLÉ I PLA

vilarmau@vilarmau.com
www.vilarmau.com

vilarmau i freixa

Des del 1927 al vostre servei

RECANVIS AUTOMOCIÓ - INDÚSTRIA

MANRESA C/ Sallent, 97-103 - Polígon Els Dolors - Tel. 93 874 40 61

BERGA C/ Rasa del Canyet, 20 - Tel. 93 822 00 30

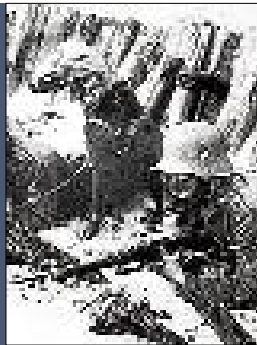
CRONOLOGIA DE LA PRIMERA GUERRA MUNDIAL

28 DE JUNY DEL 1914

Assassinat de l'arxiduc d'Àustria

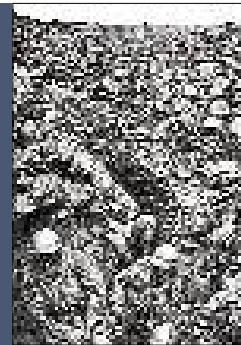
► El 28 de juliol, Àustria-Hongria declara la guerra a Sèrbia; l'agost, Alemanya declara la guerra a Rússia, a França i envaeix Bèlgica; el setembre, els alemanys arriben a 20 km de París; del 6 al 13 de setembre, batalla del Marne; els alemanys retrocedeixen; el 29 d'octubre Turquia ataca Rússia.

FEBRER DEL 1915

Ofensiva aliada infructuosa

► El 22 d'abril, els alemanys utilitzen gasos asfixiants a Ypres. El 26 d'abril submarins alemanys enfonsen el transatlàntic Lusitania. L'octubre, Bulgària s'uneix a l'Imperi Austro-hongarès; desembarcament aliat a Salònica. El novembre, Sèrbia és derrotada a Kosovo Polje.

21 DE FEBRER DEL 1916

Comença la batalla de Verdun

► El 31 maig, batalla naval al davant de la península de Jutlàndia. El juny, Rússia ocupa Bucovina i la part oriental de Galitzia en una ofensiva on acaben morint 2 milions d'homes; el juliol, francesos i britànics inicien l'ofensiva del Somme. L'agost, Romania s'uneix als aliats. El desembre, Lloyd George és el primer ministre del govern britànic de coalició.

Nou joves bagencs van allistar-se a la Legió Estrangera Francesa per lluitar a la Primera Guerra Mundial (1914-1918). Una presència que no deixava de ser una anomalia en un Estat que es declarava neutral. A través de la premsa local i de les cartes enviades des del front, que es guarden a l'Arxiu Nacional de Catalunya, resseguim la seva, fins ara, inèdita història. Per **Joan Esculies**

Soldats bagencs A LA GRAN GUERRA

Nou joves procedents de diversos indrets de la comarca del Bages van allistar-se a la Legió Estrangera Francesa per lluitar a la Primera Guerra Mundial (1914-1918). De sis dels nou combatents en coneixem l'origen. Tres eren de Manresa: Emili March Casafont, Martí Prat Vergé i Josep Pujol. La resta eren de Navarces, Valentí Torra Pujulà; de Sallent, Alfons Clapers; i de Cardona, Joan Casals Carné. Dels altres tres voluntaris, tot i que la documentació existent no ho aclareix, hi ha indicis que apunten que també eren bagencs; un de Sallent, Alfons Jou, i dos de Manresa, Josep Vives i Joan Vilana. No obstant això, és probable que el nombre de bagencs fos més elevat, atès que en la llista completa de combatents catalans n'hi ha d'origen desconegut, per manca de documentació. Quines van ser les motivacions que els van impulsar a deixar les seves llars? Quins conflictes van viure al front? On van lluitar i morir? I els supervivents, van recuperar la normalitat a la fi de la contesa? Les cartes enviades des del front i la premsa local de l'època permeten descobrir la seva apassionant història, inèdita fins avui.

Els diaris manresans, Bages Ciutat i, en menor mesura, El Pla de Bages, van fer un seguiment irregular dels avatars dels homes de la comarca que eren al front

No tots els bagencs van tornar de la contesa. De Joan Casals i Josep Pujol se'n va perdre la pista

Manresa, i el Bages en conjunt, no va ser una excepció pel que fa a l'aportació de combatents catalans al front de la Primera Guerra Mundial. Els joves bagencs van prendre part en la contesa per motius diversos. Com els seus companys alistats a la Legió Estrangera Francesa, van ser voluntaris, ningú no els va empènyer a allistar-se, sinó que ho van determinar les circumstàncies personals de cadascú. La seva presència al front, però, no deixava de ser una anomalia en un Estat que es declarava neutral i en un país, Catalunya, que seguia la Gran Guerra a través del mirall intern. Els diaris manresans, Bages Ciutat i, en menor mesura, El Pla de Bages, van fer un seguiment irregular dels avatars dels homes de la comarca que eren al front. L'excepcionalitat

que representaven va repercutir en el poc resò que van tenir en les pàgines dels rotatius i en l'escàs interès per conèixer què els impulsava a guerrear i, una vegada finalitzada la guerra, en quines circumstàncies es trobaven. A Barcelona va passar el mateix. Només la persistència del doctor Joan Solé i Pla –membre de la junta del Comitè de Germanor amb els Voluntaris Catalans– va aconseguir que el 14 de juliol de l'any 1936 el President Lluís Companys inaugurés un monument de l'escultor Josep Clarà en honor dels voluntaris al Parc de la Ciutadella. Quatre dies després començava la Guerra Civil. A partir d'aleshores, en alguns sectors nacionalistes minoritaris, va perviure el mite dels dotze mil voluntaris. Però, per a la majoria de catalans, les aventures d'aquells homes van quedar completament oblidades. Gairebé un segle després, les seves cartes, que es guarden al Fons del Comitè de Germanor dels Voluntaris Catalans de l'Arxiu Nacional de Catalunya, ens permeten conèixer qui eren, què van viure a les trinxeres i quins anhels tenien, més enllà de mites, heroïcitats i lluites idealistes. Aquí ho expliquem.

1 ELS VOLUNTARIS CATALANS

A final de juny del 1914, l'assassinat a Sarajevo de l'arxiduc Francesc Ferran, hereu de la monarquia dels Habsburg, va abocar les potències eu-

pees a la Primera Guerra Mundial (1914-1918). A partir de l'estiu, els diferents països, immersos en tensions polítiques i econòmiques, van formar dos bàndols enfrontats. En un costat, l'Imperi Austrohongarès i Alemanya. A l'altre, Sèrbia, França, Anglaterra i Rússia. De la seva banda, Espanya va declarar-se neutral; la feblesa econòmica i el manteniment d'un nombrós contingent de tropes al Marroc no permetien cap altra opció. Això va fer que les societats espanyola i catalana es mantinguessin al marge de la disjuntiva. En especial, les classes populars, perquè els seus problemes eren uns altres. En canvi, les classes mitjanes i, sobretot, els sectors professionals i intel·lectuals van posicionar-se a favor d'un o altre bàndol. A Espanya, doncs, l'aliadofília i la germanofília representaven formes diferents d'entendre la vida política i econòmica de les potències en lluita. Però, sobretot, de visualitzar, a través d'aquestes, la política interna. A més, la Gran Guerra va esclatar en un moment clau a Catalunya de

Atac a la baioneta en la batalla d'Artois el dia 9 de maig del 1915. Hi va morir el manresà Martí Prat

6 D'ABRIL DEL 1917
Els Estats Units declaren la guerra a Alemanya
► El 31 de gener, Alemanya inicia la guerra submarina contra vaixells de mercaderies; l'octubre, Alemanya ajuda Àustria-Hongria en la guerra contra Itàlia i venç a Caporetto; el 25 d'octubre, els bolxevics aconsegueixen el poder a Rússia.

11 DE NOVEMBRE DEL 1918
S'acaba la guerra
► El gener, el president Wilson pronuncia el discurs dels 14 punts on es proposen les condicions necessàries per a la pau; del març al juliol, ofensives alemanyes; de juliol a setembre, arribada massiva de tropes nord-americanes; el novembre, Àustria-Hongria i Alemanya firmen l'armistici.

28 DE JUNY DEL 1919
La pau de Versalles
► El tractat de Versalles va posar fi a l'estat de guerra entre Alemanya i els aliats. Es va signar cinc anys després de l'assassinat de l'arxiduc Francesc Ferran. S'hi estipulava que Alemanya i els seus aliats acceptessin tota responsabilitat moral i material d'haver causat la guerra.

ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

ELS SOLDATS BAGENCs
► A la imatge de l'esquerra, el cardoní Joan Casals i el manresà Josep Pujol (identificats amb el nom) en una fotografia de grup al front ► En solitari, a dalt, el manresà Emili March, un dels bagencs de qui s'ha trobat més informació

la lluita electoral entre les dretes i les esquerres catalanistes.

L'acord electoral de la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR) amb el Partit Radical d'Alejandro Lerroux per posar fi a l'hegemonia de la Lliga, a les eleccions legislatives del març del 1914, havia estat un fracàs. El pacte de Sant Gervasi, com se l'anomenà, va deixar tocada de mort la UFNR i, de retruc, els sectors catalanistes esquerrans que la integraven. Molts dels seus votants no van entendre el pacte amb Lerroux. Un home que s'havia significat pel seu atac constant, no només a la Lliga, sinó també al catalanisme, en general. Aquest descontent el va saber rendibilitzar la Lliga per consolidar-se. Sobretot, a partir de l'abril del 1914, amb la consecució de la Mancomunitat. D'aquesta manera, els lligaires podien presentar-se davant l'electorat com l'autèntica representació del catalanisme.

Davant d'aquesta situació, les esquerres catalanistes van veure en la Gran Guerra una

oportunitat per provar de sortir del pou on es trobaven. L'Esquerra Catalanista, fundada el juny d'aquell any per Antoni Rovira i Virgili, i, sobretot, la Unió Catalanista de Domènec Martí i Julià es van mostrar obertament aliadòfiles. Ambdues formacions veien França, i en menor mesura Anglaterra, com a model de tolerància i llibertat democràtica. En canvi, l'Imperi Austrohongarès i Alemanya simbolitzaven l'autoritarisme, l'imperialisme i l'opressió de les petites nacionalitats. En aquest sentit, l'acusació de *germanofilia*, constant i sovint exagerada, de les esquerres catalanistes contra els lligaires, calia llegir-la com una manera de capgirar l'acusació de traïció al catalanisme que la Lliga esgrimia contra ells, pel pacte amb Lerroux.

Les esquerres catalanistes, a més, van creure, còndidament, que el triomf de França i dels seus aliats a la Gran Guerra posaria fi als conflictes. I, amb ells, també acabarien les monarquies autoritàries i l'imperialisme. Això, a nivell espanyol, s'hauria de traduir

en la proclamació d'una república federal, que reconeixeria els drets de Catalunya. Les esquerres catalanistes van creure també que, per tal de solucionar el plet català –entès com una solució que anava des de l'autonomisme fins a la independència– calia internacionalitzar la qüestió. I que, per tant, Catalunya en el seu conjunt havia de manifestar-se favorable a França i els seus aliats.

Tot i la neutralitat d'Espanya, un contingent de catalans va prendre part en la Gran Guerra en els rengles de la Legió Estrangera Francesa. Creada el 1831 per acollir els estrangers que volien lluitar amb França, en un principi la seva missió era lluitar en les guerres colonials durant el XIX. Els seus dipòsits de soldats principals eren al nord d'Àfrica. La Legió tenia una pessima fama però era un dels cossos més solvents amb què comptava la República.

Davant d'aquest contingent de catalans, les esquerres catalanistes, d'acord amb la seva visió de la contesa, van voler presentar aquells combatents com homes que lluitaven per Catalunya. I van anomenar-los, a tots en conjunt, «els voluntaris catalans». Des de les pàgines dels seus diaris afins, La Nació i Iberia, va començar una lenta propaganda aliadòfila, que incloïa la narració dels episodis bèl·lics d'aquests voluntaris. A mesura que la guerra s'allargava, la propaganda va arribar a situar el nombre de catalans al front en 12.000. En realitat, però, una anàlisi exhaustiva del fenomen dels voluntaris, de l'historiador David Martínez Fiol, n'ha situat el nombre al voltant del miler. Aquesta és, precisament, la xifra que donava el diari manresà Bages Ciutat en començar la contesa.

2 SOLÉ I PLA I COMITÈ

A Barcelona, a principi del 1915, van començar a organitzar-se un seguit de campanyes de padrinatge per tal d'ajudar els voluntaris. Veient que la guerra s'allargava, el febrer del 1916 va tenir lloc la fundació del Comitè de Germanor amb els Voluntaris Catalans. El seu objectiu era que el padrinatge es fes d'una manera més organitzada. A banda de la seva seu central a Barcelona, el comitè tenia un centre a Perpinyà i un a París. Entre els membres de la junta del comitè hi havia el doctor Joan Solé i Pla, afiliat a la Unió Catalanista.

Solé i Pla va ser, a l'hora de la veritat, el membre més actiu del comitè. La dedicació

del doctor era tan elevada que es va convertir en la veritable ànima i motor de l'empresa. Fins se l'arribà a considerar el president del comitè, quan, de fet, només era vocal. Solé i Pla va coordinar les diferents tasques d'enviament de paquets amb roba, aliments, premsa, llibres i tot allò que poguessin menester els voluntaris. A la vegada, va fer-se resó dels fets de guerra i de la situació dels combatents catalans des de les pàgines de La Nació i Iberia. Solé i Pla també va mantenir un carteig incessant amb ells. Unes cartes que permeten saber quins eren els seus pensaments i els motius que van impulsar-los a allistar-se a la Legió.

3 L'ALLISTAMENT DELS BAGENCs

En general, els motius que van empenyer els joves catalans a l'allistament eren, bàsicament, socioeconòmics, problemes amb la justícia espanyola o també, en casos comptats, l'idealisme. En el cas dels bagencs, les motivacions no van ser diferents. El 1914, el manresà Emili March tenia 21 anys, treballava en una fàbrica, era membre de la Joventut Radical Instructiva i vivia al carrer de Ponent, 9, de Manresa. En aquells moments, March tenia intenció de casar-se amb una noia, de nom Josepa, amb qui festejava des de feia cinc anys. Però els seus pares, separats, s'hi negaven, com també els de la noia. Gairebé en paral·lel a l'esclat de la Gran Guerra, March havia estat cridat per l'exèrcit espanyol per fer el servei militar. El manresà, però, de cap manera no hi volia anar i va fer l'impossible per no incorporar-s'hi. En no aconseguir-ho, va protagonitzar un intent, fallit, de desertió. Això el va dur a la presó. Mentre esperava que el jutgessin, March va escapar-se saltant per una finestra de la cel·la. Va marxar cap a Berga i va arribar a Puigcerdà. A la capital de la Cerdanya, va viure una temporada fent de llauener. Després va passar la frontera cap a França. Les dificultats per trobar feina, la por de ser detingut si tornava enrere i la situació familiar van fer que el manresà acabés allistant-se el 28 de desembre del 1915. March va quedar assignat al 2n Batalló de la 6a Compañia del 1r Regiment de Marxa de la Legió Estrangera (RMLE). Tot seguit va ser enviat, com una bona part dels allistats a Perpinyà, al dipòsit més important de la Legió a França: el camp de La Valbonne, a uns trenta quilòmetres de

PASSA A LA PÀGINA 4 ►

TENS MOLTS PUNTS AL TEU COSTAT

Manresa Bus

Compra aquí els títols multiviatge T-10 i T-Mes del Bus Manresa

Manresa Bus
Artés, 15 P.I. Els Dolors
Estació d'Autobusos
Sant Antoni Mª Claret
Estanc 14. Arpa
Alcalde Armengou, 13
Estanc 13. Bcn 54
Barcelona, 54
Estanc 21. La font
St. Cristòfol, 39
Llibreria Arroniz
Avda. Bases 31-33

Estanc 22. La Parada
Bloc, 10 La parada
(c/ Lluís Millet)
Estanc 01. Joan Prat
Cra. Pont Vilomara, 106
Club Natació Manresa
Vidal i Barraquer, 1
Estanc 20. Pedro G.
St. Maurici, 39
Quiosc Ampans
Centre Hospitalari

Quiosc Ampans
Hospital Sant Joan de Déu
Quiosc-Cafeteria Totem
Primer de Maig, local 5
Herboristeria Maurice
Messegué
Angel Guimerà, 15
Caramel's
Pompeu Fabra, 2
Llibreria Rubiralta
Born, 24

Quiosc Benifluor
Cra. Sanpedor, 114
Estanc 18. Saclosa
Saclosa, 26
Papereria PINK
Francesc Moragas, 6
Llibreria Bases
Bases de Manresa, 68
Estanc 12. Bonavista
Ctra. Santpedor, 5

Punt de venda
Compra aquí els títols multiviatge T-10 i T-Mes del Bus Manresa

més informació a: www.manresabus.com

VE DE LA PÀGINA 3 ▶

Lió.

Un altre bagenc, Valentí Torra Pujulà, a qui anomenaven *el noi de Navarcles*, s'havia allistat a final d'agost del 1914. Tenia 22 anys i va quedar integrat al 3r Batalló de la 2a Companyia del 1r Regiment de Marxa de la Legió Estrangera.

Com March, Valentí Torra també va passar per La Valbonne. Allí, com la resta de soldats novells, ambdós bagencs van rebre la instrucció bàsica per tal de poder ser enviats al front. Joan Casals Carné, nascut a Cardona i que abans d'esclatar la guerra feia de cambrer a Manresa, s'havia allistat també a Perpinyà, a final d'agost del 1914. Ell, però, va ser enviat al dipòsit de la Legió a Avinyó. Allà va ser assignat al Batalló B de la 2a Companyia del 2n RMLE. Com en el cas de Valentí Torra, es desconeixen els motius que van impulsar-lo a enrolar-se.

4 AL FRONT DE GUERRA

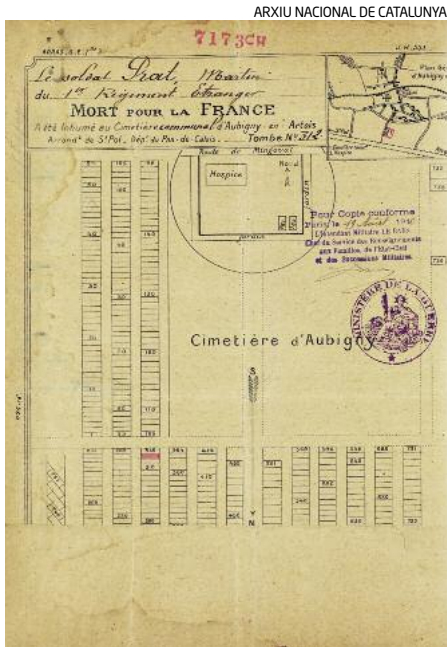
Una vegada feta la instrucció, els voluntaris eren enviats al front. Allí començava la veritable peripècia per sobreviure. Joan Casals va ser gasejat poc després d'arribar a les trinxeres, el 3 de març del 1915. Ho explicava al doctor Solé i Pla en una carta escrita en català. Una vegada recuperat, Casals, juntament amb March i Torra, va prendre part en una de les batalles més cruentes de la contesa, la que va tenir lloc el 9 de maig del 1915 a Artois. Allà va morir un dels voluntaris que, pòstumament, la propaganda aliadòfila i el doctor Solé i Pla van convertir en heroi: el periodista i poeta bohemí Pere Ferrés-Costa. També allà, va morir el manresà Martí Prat Vergé, de 19 anys. Prat va ser enterrat al cementiri d'Aubigny-en-Artois. Casals, March i Torra van tenir més sort i van sobreviure. Torra, però, va resultar ferit. Així ho explicava March en una carta adreçada al diari Bages Ciutat, que afegia èpica al moment.

5 PADRINATGE DE GUERRA

Mentre els bagencs i els seus companys catalans combatien, el Comitè de Germanor prosseguia amb les seves campanyes de padrinatge des de La Nació i Iberia. Amb els diners recollits, Solé i Pla enviava paquets al front, que incloïen; botes, cigars, pessetes, francs, torrons, xocolata, conserves, diaris, llibres, maquinetes d'afaitar, bufandes, barretines, garibaldines, esparpanyes, mitjons, pipes, tabac, cerilles, sabó, faixes, paper i sobres, llapis, tinta, segells, tafetà anglès, fil de cosir, agulles, guants i abrics. Els paquets, però, no sempre arribaven. Entre els llibres que rebien els voluntaris, n'hi havia dels escriptors catalans de més renom del moment, com Apel·les Mestres o Narcís Oller. El mateix Solé i Pla els havia demanat que contribuïssin amb el comitè, regalant alguns volums de les seves obres, per tal que els voluntaris «coneguin més a Catalunya». Emili March escrivia, sempre en català, a Solé i Pla. En una ocasió li demanava amb un acudit si li podia enviar cigarrets: «Donya Petaca de Tabac ha mort al moment d'acabar l'últim cigar. Els seu desconsolat espòs Puro Habano, fills Don Pitillo i D. Cuartaler [sic], parents Donya Boquilla i Donya Pipa, pregunten si podrien enviar un poc per socórrer a tan desgraciada família». De passada, March també li feia una petició personal. Perquè, malgrat ser al front, el manresà vivia amb l'esperança de casar-se amb la seva xicota. I fins va semblar que Josep i el pare d'ell l'anirien a trobar a Lió, per tal que per fi es casessin. March va demanar a Solé i Pla que fes els tràmits necessaris pel viatge. Però aquest, finalment, mai no va tenir lloc. La mare de March volia casar-lo, quan tornés, amb una cosina, els pares de la qual anaven bé econòmicament. Però March no en volia ni sentir a parlar.

6 BATALLES ENTRE COMPATRIOTES

L'arribada de paquets va convertir-se

MARTÍ PRAT VERGÉ Manresà

► Document amb el nom, el regiment i un gràfic d'on és ubicada la seva tomba al cementiri d'Artois. Va morir el 1915, als 19 anys

PORTADA DE LA NACIÓ 7 d'octubre del 1916

► A la portada, a la imatge superior, una fotografia del manresà Emili March per il·lustrar un reportatge sobre els voluntaris catalans

aviat en un moment esperat pels voluntaris. A la vegada, però, va generar disputes. Perquè el fet de tenir una bona relació, per correspondència, amb el doctor Solé i Pla, podia comportar un cert tracte de favor. Això va generar que les relacions entre els combatents catalans no fossin sempre una bassa d'oli. Les disputes i gelosies quedaven, sovint, soterrades sota el que semblaven discussions de caràcter ideològic. I és que, malgrat que la majoria dels catalans combatien per motius socioeconòmics o per fugir de la justícia espanyola, també n'hi havia que estaven fortament polititzats. Aquests comparten la visió dels voluntaris que emanava de Barcelona i dels catalanistes aliadòfils. Era el cas de March, que abans de la guerra estava afiliat a la Joventut Republicana de Manresa i que la negativa a fer el servei militar l'havia acabat d'apropar a les posicions catalanistes. D'aquí que al front sorgís una gran amistat amb el barceloní Camil Campanyà, que també tenia causes pendents amb la justícia espanyola, i que era profundament catalanista.

Per contra, hi havia altres voluntaris que, simplement, veien en la tasca de Solé i Pla i el comitè una oportunitat per obtenir paquets i diners. Tot el que havien de fer era respondre a les cartes del doctor, al·legant la seva pretesa catalanitat. El mateix March se'n queixava al doctor: «Mentides! Catalanistes...? Molts són

catalanistes, però sols perquè els enviiu paquets, diaris i diners. A La Valbonne o al front no som més que jo i Campanyà els que hem lluitat i lluitem per la nostra gran Catalunya». És clar que a Solé i Pla i els catalanistes aliadòfils no els interessava evidenciar que la majoria de combatents catalans tenien altres motius per a l'allistament.

Entre els que es feien passar per catalanistes i no combregaven amb March i Campanyà hi havia el combatent Jaume Pou. Un barceloní que, abans d'esclatar la guerra, treballava a França i sovint signava com a Jacques. Pou va aprofitar que March i Campanyà es van veure immersos en un episodi mai no aclarit per provar de desacreditar-los davant del doctor Solé i Pla. «En Campanyà –escrivia Pou– fa vint dies que va marxar a París, sense permís, amb l'Emili March i després d'haver faltat cinc o sis dies i haver fet donar 60 pessetes al Centre Català de París, gastant-les en el que li ha semblat, l'han agafat com a desertor i avui té consell de guerra».

En efecte, els dos catalanistes van ser arrestats i jutjats al tribunal militar de Lió, el mes de març del 1916. March, però, va negar categòricament a Solé i Pla que haguessin desertat. Amb tot, no va voler donar-li la seva versió per escrit i digué que li ho aclariria verbalment. Fet del qual, si es donà, no ha quedat constància. Malgrat tot, el manresà i el barceloní van ser absolts a Lió i van poder tornar als seus batallons. Solé i Pla va creure March i mai no va perdre la confiança en Campanyà, que havia estat president de la Joventut Nacionalista, adherida a la Unió Catalanista, i de qui tenia referències per companys seus.

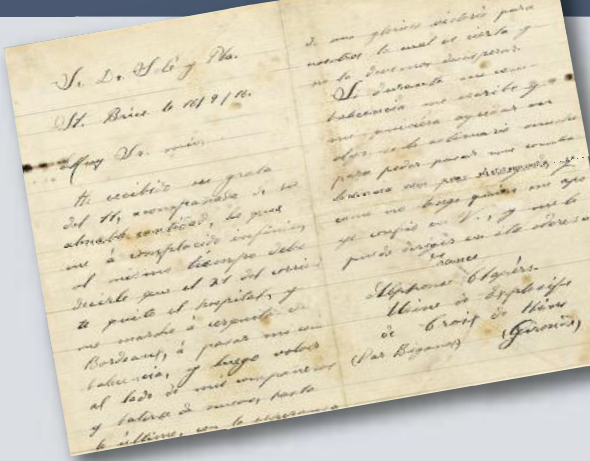
7 LA GUERRA CONTINUA

Però mentre les disputes entre combatents tenien lloc, la guerra continuava. A principi de juliol del 1916, Joan Casals, Emili March i Valentí Torra van coincidir de nou a la batalla de Belloy-en-Santerre. Allà, Camil Campanyà va perdre la vida. March, molt afectat per la mort del seu amic, va viure un mes resistint-se a acceptar-ho. Els bagencs, de nou, van sobreviure. Casals i Torra, però, van ser ferits. Torra, una vegada recuperat de la ferida, va protagonitzar una baralla amb un company legionari d'origen aragonès, a final de juliol a La Valbonne. El relat dels fets és d'en March: «a la segona companyia hi ha alguns d'aquests espanyols, jugadors d'ofici, que tots els migdies i vespres aprofiten l'ombra dels arbres per jugar-se els diners, però tristament sempre se n'hi barregen alguns dels nostres. Sigui com vulgui, el soldat Valentí Torra, com tots els dies, hi ha anat al migdia i jugant, s'ha barallat amb uns aragonesos. I, de paraules a fets, en Torra li ha donat a un tres cops de ganivet». La ferida no va resultar greu. Amb tot, el de Navarcles va ser arrestat.

Malgrat la mort de Campanyà, les disputes de March amb Pou i un altre voluntari, Enric Barbre, tampoc no es van esvaïr. A mitjan octubre del 1916, a La Valbonne, la seva enemistat va viure un nou episodi. Segons March, els altres dos voluntaris feien gala de la seva espanyolitat. En un moment determinat, per provocar el manresà, van al·legar que «somos españoles, no lo podemos negar, se conoce en nuestra sangre», i van afegir: «no entendemos el catalán». Començada la discussió, March va enviar Barbre a la infermeria d'un cop de puny. Quan els amics d'aquest van voler tornar-s'hi, el manresà va treure la baioneta: «mo m'espanten ni toreros, ni andalusos. [...] Des d'aquell dia –explicava a Solé i Pla– que tots passen la farina més plana i crido davant del qui em dona gust i gana Visca Catalunya!».

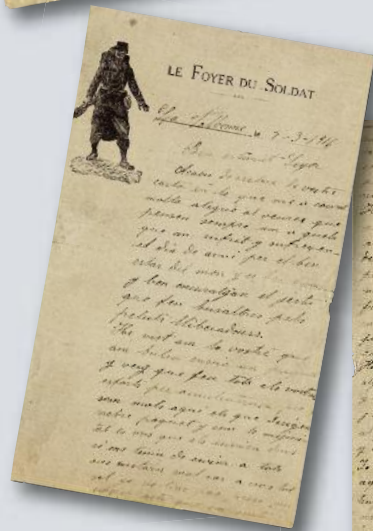
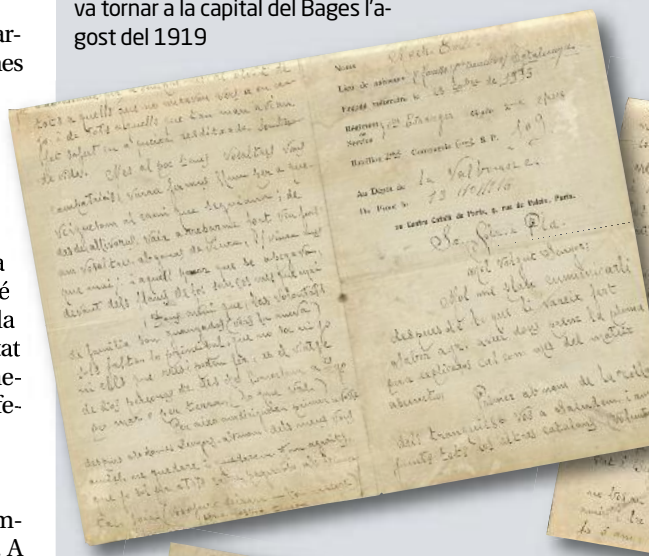
A partir de la tardor del 1916, va aparèixer en escena un nou combatent manresà, del qual, fins llavors, el comitè no tenia constància. Josep Pujol va enviar-li sis

ELS DOCUMENTS

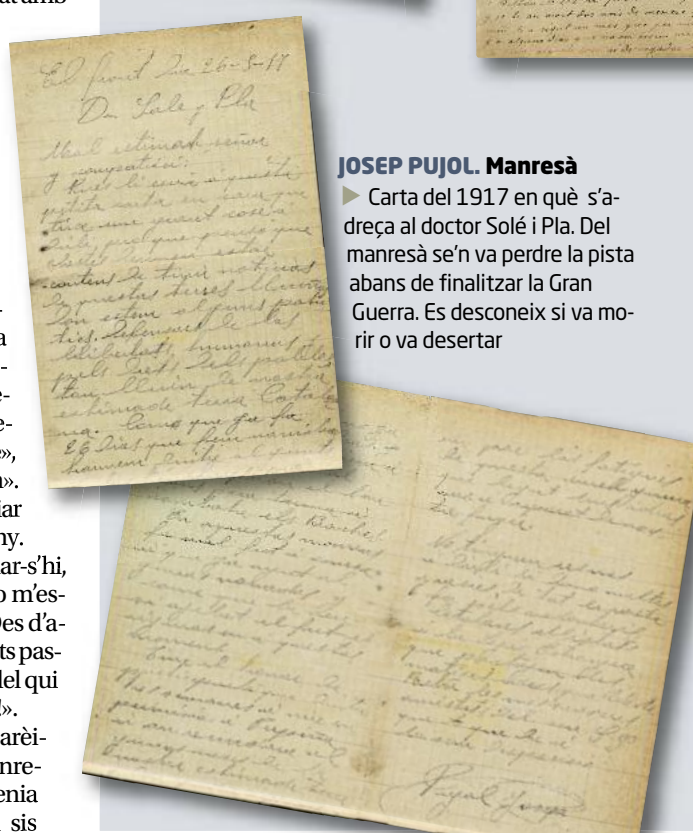
EMILI MARCH. Manresà

► El manresà es va allistar el 28 de desembre del 1915. Afiliat a la Joventut Republicana de Manresa, va tornar a la capital del Bages l'agost del 1919

JOSEP PUJOL. Manresà

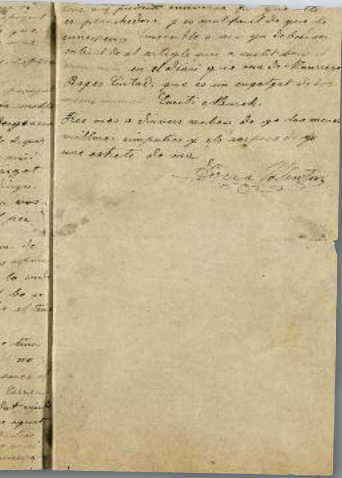
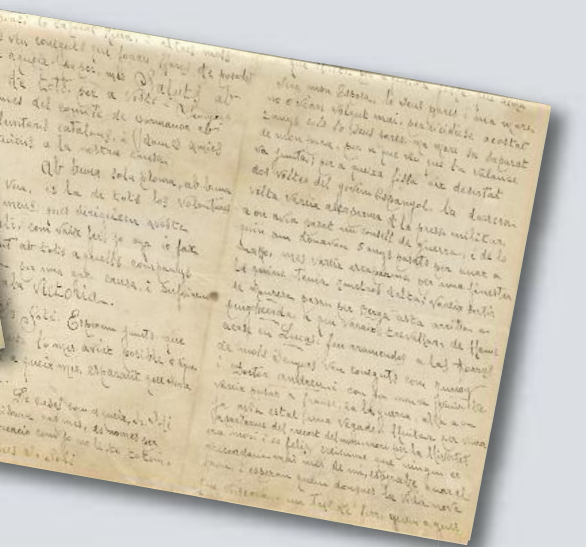
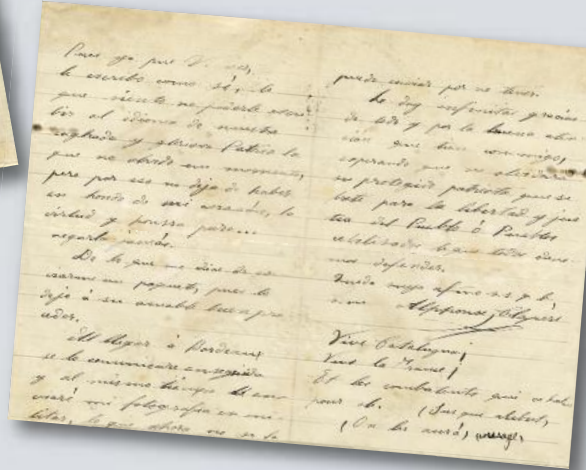
► Carta del 1917 en què s'adreça al doctor Solé i Pla. Del manresà se'n va perdre la pista abans de finalitzar la Gran Guerra. Es desconeix si va morir o va desertar

ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA

ALFONS CLAPERS. Sallentí

► Carta del 1916 en què s'adreça al doctor Solé i Pla. Probablement pertanyia al grup dels qui veien el doctor com el mitjà per aconseguir paquets i diners, al·legant una pretesa catalanitat. La seva pista desapareix el 1931

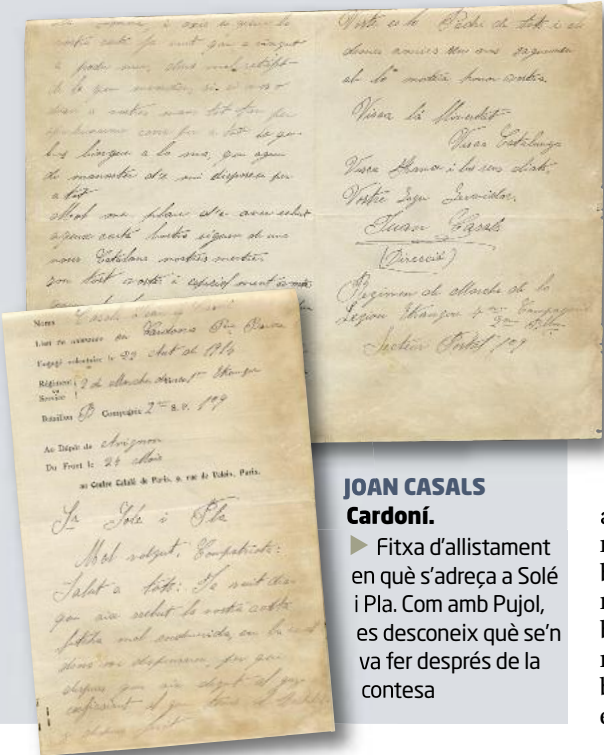

VALENTÍ TORRA Navarclí

► Carta amb el paper usat pels soldats adreçada a Solé i Pla. El *noi de Navarcles* va continuar a la Legió fins que va ser llicenciat, el març del 1919. El que va fer després és una incògnita

JOAN CASALS Cardoní.

► Fitxa d'allistament en què s'adreça a Solé i Pla. Com amb Pujol, es desconeix què se'n va fer després de la contesa

cartes, en castellà, encapçalades normalment per «Salut i República!» o «Salut i Llibertat!». Aquesta correspondència és il·legible perquè les cartes es van mullar. De Pujol només en queda un retrat, publicat a La Nació. Tant podria haver mort al front, com haver desertat. A partir del març del 1917, Solé i Pla no en va saber res més.

8 FERIDES DE GUERRA

Els bagencs, Casals, March i Torra, després de gairebé dos anys de combats, van arribar vius a la tardor del 1916. Un altre bagenc, del qual fins aleshores Solé i Pla tampoc no tenia constància, el sallentí Alfons Clapers, va ser ferit a la batalla del Somme. Tenia 20 anys. Clapers va estar un mes ingressat a l'hospital de Saint Brice, a prop de Bordeus. Després va anar a passar la convalescència a la ciutat de la Garona.

Clapers tenia la voluntat, almenys així ho va escriure, «de tornar amb els meus companys per batre'm de nou, fins al final, amb l'esperança de la gloriosa victòria». A final de novembre, les ferides no se li havien guarit i va ingressar de nou a l'hospital. En aquesta ocasió a Lió. A principi de gener del 1917 li van comunicar que no podia continuar combatent. Alfons, que signava Alphonse i escrivia al doctor en castellà i en francès, deia: «escric com sé, el que sento és no poder escriure en l'idioma de la nostra sagrada i gloriosa pàtria, que no oblidó cap moment». Pel contingut de les cartes, que recollien sempre la preocupació per no haver rebut paquets o per demanar diners, i per la seva actitud acabada la guerra, és probable que el sallentí pertanyés al grup, nombrosíssim, dels qui deien a Solé i Pla allò que volia sentir.

Mentrestant, March, que era enamoradís de mena, en un dels seus destins, el poble de Saint Claude, al Jura, a prop de Suïssa, va conèixer una noia. I va voler casar-s'hi. El manresà va escriure a Solé i Pla i a Juli Delpont, l'enllaç del Comitè de Germanor a Perpinyà, demanant-los diners per comprar un anell de compromís. I per aconseguir-li els papers necessaris. Fou en va. Els avatars de la guerra ho van impedir. Aquell 1917 no va ser una excepció per als bagencs. El 17 d'abril del 1917, Casals va tornar a ser gasejat. Torra, que havia estat enviat al front d'Orient, va ser ferit al cap a Salònica, el 23 de març del 1917. La lesió no va tenir conseqüències. El navarclí va continuar la campanya, lluitant a Turquia i, més endavant, a Gradovar, a l'actual Bòsnia-Herzegovina. Allà, una nova ferida el va tenir ingressat a l'hospital gairebé un mes. Aquesta ferida el va obligar a anar en crossets i va ser retornat a Canes. Poc després, March, que fins llavors era el bagenc que millor se n'havia sortit, va estar a punt de deixar la pell a la batalla de Verdun. El 19 d'agost del 1917, «era de reserva a la trinxera esperant el moment de sortir. El foc era ferm per tots costats, el gas asfixiant. De sobte va arribar una marmita [un obús]». El manresà va ser traslladat a l'hospital de Troyes, a l'Aube, on va ser intervingut de la ferida a l'esquena. Deu dies després, va ser novament intervingut. A Troyes s'hi va estar fins a final d'any. Un cop recuperat va tornar al front.

Qui, sorprenentment, també tornava a ser al front a final del 1917 era Clapers. El sallentí explicava a Solé i Pla que la seva salut havia millorat i volia «lluitar per la llibertat i la civilització». La veracitat de les paraules de Clapers és difícil de provar, com es veurà més endavant. Una opció més probable és que les seves ferides anteriors no fossin tan greus, però hagués aconseguit deixar la Legió. I que, després d'uns mesos, veient-se mancat de recursos, no trobés altra sortida que el reenganxament. A final d'agost del 1918, el doctor Solé i Pla va rebre una carta de March des de Tolosa. El manresà li feia saber que havia quedat invàlid d'un braç. També anunciava que «el 17 del corrent em vaig casar amb una minyona de 16 anys

L'AUTOR DE L'ESTUDI

UN MANRESÀ QUE CONREA HISTÒRIA I LITERATURA

ARXIU/MIREIA ARSO

■ Joan Esculies Serrat (Manresa, 1976) és doctorand d'Història a la Universitat Pompeu Fabra, màster en Nacionalisme pel Birkbeck College, University of London, i llicenciat en Periodisme. Entre altres, ha publicat *Trailers*, guanyador del premi Mercè Rodoreda de contes i narracions 2005. L'any 2009 va publicar *Contes Bàrbars* (Edicions de 1984), un llibre de relats breus. La propera tardor aquesta mateixa editorial editarà la biografia del doctor Joan Solé i Pla, vocal del Comitè de Germanor dels Voluntaris Catalans, un dels protagonistes d'aquest treball, fins ara inèdit. *Bagencs a la Gran Guerra. La història inèdita dels homes que van lluitar a la Primera Guerra Mundial* va guanyar el 2009 el premi Jacint Carrió i Vilaseca per a treballs de recerca sobre la memòria històrica de Manresa i la comarca del Bages, que convoca l'Associació de Gent Gran Jacint Carrió, als premis Lacetània. ►Per a més informació sobre el tema: *Els voluntaris catalans a la Gran Guerra*, de David Martínez Fiol (PAMSA, 1991)

i catalana. El casament es va celebrar a Canet i vàrem anar a Perpinyà el mateix dia a fer algunes visites a gent coneguda. [...] Ella portava la còfia catalana i guapa que era. Penseu, 16 anys, quin tall de pollastre. Al casament érem 50 persones. La festa va ser de pobre, però no tot hi va abundar i al peu del mar vàrem dinar». March no només lluitava, sinó que també havia aconseguit casar-se quan el conflicte encara no havia acabat. Talment com si, en partir de Manresa, hagués marxat amb una dèria que volgués accomplir.

9 ELS SUPERVIVENTS

Després de quatre anys de conflicte, va arribar la pau. A Manresa, la signatura de l'armistici, l'11 de novembre del 1918, es va viure amb gran alegria. La crònica del Bages Ciutat explicava que, tan bon punt s'havia conegut la notícia, «van aparèixer il·luminats els balcons de la Cooperativa Manresana d'Energia Elèctrica, del Centre Nacionalista Republicà i del Centro Republicano, onejant en elles les banderes francesa, catalana i espanyola». A les deu de la nit, unes 500 persones van manifestar-se pel passeig Pere III, la Muralla, els Infants, el carrer Sobrerroca, la plaça Major i van baixar pel carrer Sant Miquel, la Plana de l'Om, Sant Domingo, fins a tornar al Passeig. Durant la marxa, una orquestra anava tocant *La Marsellesa* i «era frenètica-

ment aplaudida i corejada per la multitud». Finalment, la nit del divendres 22 de novembre, va tenir lloc un fastuós banquet a l'hotel Sant Domènec per celebrar la victòria aliada. L'escriptor i polític Maurici Fius Palà, fundador del Centre d'Unió Republicana de Manresa, va presidir l'acte. Al banquet van ser-hi presents convidats belgues i francesos i es van tocar els himnes de *La Marsellesa* i *Els Segadors*. Després dels brindis es va llegir una carta d'Emili March, que encara era al front. El manresà, doncs, havia sobreviscut a la Gran Guerra. Però, i la resta? Valentí Torra i Alfons Clapers també se'n van sortir. De Joan Casals se'n va perdre la pista i es desconeix si va morir o va desertar. El mateix que havia passat amb Josep Pujol. Martí Prat hi havia mort.

D'entre els supervivents, Torra va escriure una darrera carta a Solé i Pla, a final de novembre del 1918, des d'Albí. Li agràia l'ajut prestat. El *noi de Navarcles* va continuar a la Legió fins que va ser llicenciat el març del 1919. El que va fer després és una incògnita. De la seva banda, Alfons Clapers va continuar el contacte amb el doctor. L'únic objectiu que perseguia, que es desprèn de la documentació consultada, era aconseguir que Solé i Pla li enviés diners i que usés els seus contactes per trobar-li feina. En aquesta dècada, Clapers va anar de Biarritz a Tolosa. D'allà a Licq-Athérey, a l'Aquitània, al sud de Pau. Ell i, sobretot, la seva esposa adreçaven telegrams al doctor exigint que els ajudés. El doctor va arribar a respondre que trobava ridícula la seva insistència. Llavors sabia prou quins eren els voluntaris de bona fe i quins se li adreçaven interessadament. Encara més quan ell i la resta de membres del comitè treballaven perquè els pares i les vídues dels voluntaris poguessin cobrar les pensions de la Legió. És el cas dels pares del manresà Martí Prat, que es van beneficiar de les seves gestions.

Finalment, Clapers va trobar feina a la companyia Energia Elèctrica de Catalunya, a la Torre de Capdella, al Pallars Jussà. Però el 1928 es trobava a Benavarri. La darrera carta que van escriure al doctor, i l'última notícia que es té d'Alfons Clapers, és de l'any 1931. Des de Pessac, a prop de Bordeus, l'excombatent feia saber a Solé i Pla la seva alegria per la Proclamació de la República Catalana. També assegurava que coneixia personalment Francesc Macià. Solé i Pla havia tingut molta paciència, però la insistència de Clapers el depassava.

10 RODA EL MÓN

Clapers encarnava la *creu* dels voluntaris. La *cara* la representava Emili March, que, des de Tolosa, escrivia a final d'any el doctor, li demanava fullets catalanistes «per escampar per França» i reiterava el seu interès en «l'autonomia catalana, que sembla que molt aviat s'aconseguirà». A començament d'agost del 1919, March, ja amb una filla, va tornar a Manresa i va instal·lar-se als baixos del número 72 de la Muralla de Sant Francesc. Va continuar interessat per la política i va escriure algunes cartes al doctor en paper del Centre Republicà de Manresa. També li va demanar si li podia fer arribar la medalla dels voluntaris. Una insígnia que, a falta d'una medalla oficial, havia encunyat el Comitè de Germanor per als voluntaris veterans. El setembre d'aquell any, malgrat haver demanat feina a Solé i Pla, li va escriure dient que no calia que es preocupés per ell. S'havia entrevistat amb els enginyers de Solvay, l'empresa belga que començava a explotar les mines de potassa de Sùria, i havia aconseguit feina d'ordenança. A final de mes, ell i la seva família ja vivien al poble.

El 1922, March era pare de tres nenes i explicava que «som molt estimats per l'amo i les bones persones del poble. He de treballar molt, però em guanyo bé la vida». Afegia que enviaria potassa al doctor i el convidava a visitar les mines. Dos anys després, en la seva darrera missiva, la vida de la família March continuava en harmonia.